

УДК [330.352.3:330.52](477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-4>**Квак М. В.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки України,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5079-3895>

Kvak Mariia

Ivan Franko National University of Lviv

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено аналізу чинників інноваційного розвитку економіки держави крізь призму розширеного відтворення національного багатства. Обґрунтовано взаємозв'язок розширеного відтворення людської компоненти системи національного багатства та інноваційного розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки держави. Проаналізовано сучасну господарсько-правову базу стратегічного інноваційного розвитку України. Визначено недоліки національної інноваційної системи. Виокремлено чинники впливу на формування інноваційного розвитку економіки держави. Акцентовано увагу на необхідності підвищення ефективності використання державних механізмів регулювання українського інноваційного розвитку в контексті збереження та примноження національного багатства України. Виявлено додаткові можливості підвищення рівня економічної безпеки, що обумовлено світовими подіями та потребами.

Ключові слова: національне багатство, економічна безпека, українська інноваційна конкурентоспроможність, фундаментальні міждисциплінарні дослідження, стратегічний інноваційний розвиток.

DETERMINANTS OF TRAJECTORY FORMATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE STATE IN MODERN ECONOMIC SPACE

A high level of economic security is inherent in those countries that stimulate the development of the human component of national wealth as a basis for Ukrainian innovative competitiveness. Therefore, the article is devoted to the analysis of the factors of innovative development of the state economy through the prism of expanded reproduction of national wealth. The interrelation of the expanded reproduction of the human and natural components of the system of national wealth and innovative development in the context of ensuring the economic security of the state is substantiated. The modern economic and legal base of strategic innovative development of Ukraine is analyzed. The legal basis of strategic innovative development of Ukraine is divided into general bases of innovative activity and outline of priority directions of innovative activity of national and branch levels. Its shortcomings are highlighted. Thus, the strategy of innovative development of Ukraine should be aimed at ensuring the efficient use and conservation of exploited natural resources by means of modern technologies in production and industry. The model of causal relationships of bifurcation innovative development of the economy of Ukraine and the reproduction of national wealth is presented. The shortcomings of the national innovation system are identified. The factors influencing the formation of innovative development of the state economy are singled out and analyzed. Unstable position Ukrainian innovative economy in the international ranking of countries according to the Global Innovation Index is highlighted. Emphasis is placed on the need to increase the efficiency of state mechanisms for regulating Ukrainian innovation development in the context of preserving and increasing the national wealth of Ukraine. It is substantiated that the main limiting factor of Ukraine's innovative development is the inefficient use of its national wealth. In fact, national wealth is the "safety cushion" of the state in case of emergencies and the basic attribute of society's adaptation to the deterioration of the nation's livelihood in such conditions.

Keywords: national wealth, economic security, Ukrainian innovative competitiveness, fundamental interdisciplinary research, strategic innovative development.

JEL classification: E21, F52, J24, I25, O44.

Постановка проблеми. Процес досягнення кількісно-якісних змін в економіці України є пріоритетним шляхом розвитку, що відтворює в конкретно-історичному контексті сукупність інноваційних вимог держави та рівень їх реалізації в умовах розширеного відтворення всіх компонентів системи національного багатства, адже національне багатство – це «подушка безпеки» держави в разі настання надзвичайних ситуацій та базовий атрибут адаптації суспільства щодо ризику повторення карантину в майбутньому, тому важливими нині є формування та реалізація новітньої стратегії конкурентоспроможного економічного розвитку України після завершення пандемії, пов'язаної з неконтрольованим поширенням коронавірусу COVID-19 в усіх країнах світу.

В цьому контексті слід зазначити, що результатом ефективного функціонування механізму управління довгостроковим сталим (збалансованим) соціально-економічним та екологічним розвитком держави є підвищення рівня її економічної безпеки, яка тісно пов'язана з необхідністю розширеного відтворення національного багатства, втрати значного обсягу якого можуть викликати деструктивні зміни в системі життєзабезпечення нації.

Високий рівень економічної безпеки притаманний тим державам, які стимулюють розвиток людської складової частини національного багатства як бази української інноваційної конкурентоспроможності, котра концентрує вагомий прошарок науковців, який продукує фундаментальні міждисциплінарні дослід-

ження пріоритетних векторів сучасного інноваційно-економічного розвитку задля ефективної реалізації в Україні та можливістю виходу на світові ринки, визначення методів ефективного впливу держави на збалансоване функціонування економіки, підвищення рівня її самодостатності та реалізацію життєзберігаючого стратегічного прориву, а також мінімізації можливостей відхилення векторів розвитку економічної системи від бажаної оптимальної траєкторії її руху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретико-методологічного характеру інноваційних процесів та побудови інноваційної економіки завжди були актуальними та досліджувалися такими вітчизняними вченими, як О. Амоша, Ю. Бажал, В. Базилович, З. Варналій, В. Геєць, С. Голубка, Я. Жаліло, О. Завгородня, О. Загурський, К. Краус, П. Леоненко, С. Лондар, І. Малій, І. Мазур, О. Москаленко, В. Осецький, В. Полтерович, А. Покритан, В. Решетило, В. Савчук, В. Сизоненко, А. Ткач, А. Чухно, П. Юхименко. Проте наукові дослідження детермінантів формування траєкторії інноваційного розвитку держави в сучасному економічному просторі з урахуванням сучасних вимог та орієнтацією на необхідність розширеного відтворення національного багатства потребують подальшого вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні чинників формування траєкторії інноваційного розвитку держави в сучасному економічному просторі крізь призму розширеного відтворення національного багатства.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 54 Конституції України держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1]. Зараз не викликає сумніву той факт, що в сучасному українському суспільстві потрібно сформувати нову генерацію інтелектуальної еліти, яка би впровадила новий спосіб економічного життя на базі інтелектуально-інноваційного та інформаційно-технологічного укладів.

Отже, доцільно, на нашу думку, проаналізувати господарсько-правову базу стратегічно-інноваційного розвитку України, яку подано в табл. 1.

Як бачимо з табл. 1, правове підґрунтя інноваційного розвитку України можна поділити на дві групи питань, такі як загальні основи інноваційної діяльності та окреслення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного й галузевих рівнів. Водночас воно є фрагментарним, позбавленим чіткості через відсутність стратегії розвитку високотехнологічних галузей України, яка б окреслила пріоритетні напрями розвитку держави, а також необхідного законодавчого забезпечення, в якому мало уваги приділено фінансуванню перетворення наукових розробок на інноваційний продукт. Так, згідно зі ст. 6. Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного й галузевого рівнів шляхом формування та виконання державних цільових

Таблиця 1

Господарсько-правова база стратегічно-інноваційного розвитку України

№	Назва документа правового характеру	Тип документа, рік прийняття, номер	Головні положення стратегічного розвитку
1	Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні	Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI	Визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації.
2	Про інноваційну діяльність	Закон України від 5 грудня 2012 р. № 40-IV	Визначено правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлено форми стимулювання державою інноваційних процесів і підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.
3	Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки	Постанова КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1056	Затверджено перелік середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня за зазначений період.
4	Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності	Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 жовтня 2017 р. № 994	Визначає порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності у системі освіти держави.
5	Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2021 роки	Постанова КМУ від 18 жовтня 2017 р. № 980	Затверджено перелік середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня за зазначений період.
6	Про утворення Ради з розвитку інновацій	Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 895	Затверджено положення і склад Ради як консультативно-дорадчого органу.
7	Про утворення Фонду розвитку інновацій	Розпорядження КМУ від 7 листопада 2018 р. № 895-р	Схвалено пропозицією Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату КМУ щодо утворення Фонду розвитку інновацій.
8	Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року	Розпорядження КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р	Запропоновано програмні заходи розбудови національної інноваційної екосистеми та напрямів підвищення рівня інноваційності національної економіки.

Джерело: складено автором на основі джерел [2–9]

програм, державного замовлення та окремих інноваційних проєктів держава вживає заходів щодо [2]:

- розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

- першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямом загальнодержавного рівня;

- прямого бюджетного фінансування та співфінансування;

- відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;

- часткової компенсації вартості виробництва продукції;

- кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;

- субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

- податкових, митних та валютних преференцій.

Отже, Україна має всі шанси перетворитись із сировинно орієнтованої держави на таку, яка експортує інноваційні продукти з великою доданою вартістю й технології, збільшує свій реальний ВВП за рахунок позитивного інноваційного бізнес-досвіду, новітньої інфраструктури (зокрема, освітньої) та креативності людської компоненти національного багатства (наприклад, щодо розроблення військових інновацій).

Оскільки національна економіка – це складна синергетична система, яка складається з компонентів різної природи, можна зобразити модель біфуркаційного інноваційного розвитку економіки України у вигляді рис. 1.

Водночас слід зазначити, що мало приділяється уваги рушійній силі інноваційного розвитку України, її національному багатству, адже стратегія інноваційного розвитку України має бути спрямована на забезпечення ефективного використання та збереження експлуатованих природних ресурсів за рахунок застосування

сучасних технологій у виробництві та промисловості. В цьому контексті важливо розробити чітку Стратегію інноваційного розвитку національної економіки України, яка б узгоджувалася з ендегенними програмно-плановими розробками та давала змогу володіти ситуацією в умовах необхідності протидії дестабілізуючим екзогенним чинникам щодо її розширеного самовідтворення. Також необхідно створити дієву методику оцінювання ефективності державної політики забезпечення економічної безпеки, вдосконалити систему стратегічного планування шляхом застосування динамічного моделювання та стратегічного контролінгу цієї сфери, акумуляції інформаційно-аналітичних даних прогнозування та екстраполяції наслідків прийняття управлінських рішень. Отже, на нашу думку, потрібно проаналізувати чинники впливу на перебіг інноваційного розвитку економіки України, які подані в табл. 2.

Зазначимо, що інновації – це стратегічний фактор міжнародного зростання, однак недосконалість системи захисту прав інтелектуальної власності, зокрема на світових ринках, гальмує процес формування інноваційної екосистеми України та підриває стабільність довгострокового розвитку держави. Аналіз чинників впливу на перебіг інноваційного розвитку економіки України показав, що державі необхідно застосовувати стратегію стимулювання інноваційної діяльності та підвищувати рівень наукоємності національного виробництва, задовольняючи внутрішній попит на інновації не за рахунок імпорту технологій, устаткування, а шляхом створення національного інноваційного продукту та його комерціалізації, зокрема на світовому ринку.

Лише тоді перехід України на позицію інноваційного лідера відбудеться через концентрацію високорентабельних, екологічно чистих видів діяльності на своїй території, що підвищить якість і рівень життя населення.

Проаналізуємо нестійкі позиції інноваційності економіки України в рейтингу, який оприлюднила Всесвітня організація інтелектуальної власності. Так, за даними щорічного звіту Global Innovation Index 2019, Україна в рейтингу посідає 47 місце зі 129 країн та

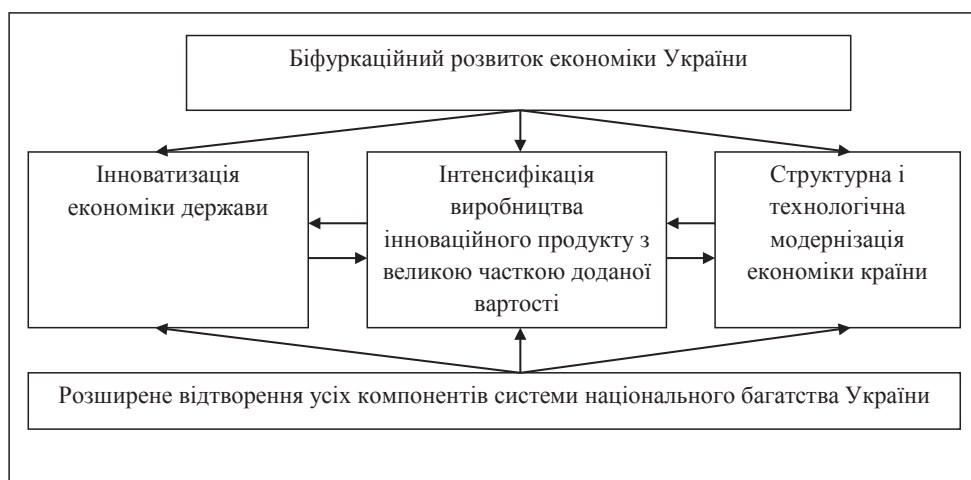

Рис. 1. Модель причинно-наслідкових взаємозв'язків біфуркаційного розвитку економіки України та відтворення національного багатства

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Матриця SWOT-аналізу чинників впливу на перебіг інноваційного розвитку економіки України

		Внутрішні фактори	
		Сильні сторони	Слабкі сторони
Зовнішні фактори	Можливості	<ul style="list-style-type: none"> – Формування нової генерації ініціативної інтелектуальної еліти; – застосування стратегічного планування в процесі формування економіки інноваційного типу; – збереження людського й природного національного багатства України; – досягнення стійкої самодостатності розвитку держави; – узгодження політики інноваційного розвитку територій різних рівнів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Диспропорції інноваційного розвитку територій держави; – інституційна неспроможність становлення інноваційної національної економіки; – відсутність гармонізації економічних інтересів та екологічних цінностей суспільства щодо формування інноваційної економіки; – законодавча невизначеність локальних і глобальних стартапів.
	Загрози	<ul style="list-style-type: none"> – Невідповідність державних методів і принципів здійснення інноваційної політики розвитку європейським; – залучення коштів зовнішніх інвесторів для розвитку інноваційної економіки держави; – реалізація державно-приватного партнерства; – залучення коштів міжнародної технічної допомоги. 	<ul style="list-style-type: none"> – Стан навколишнього природного середовища; – неузгодженість програм і стратегій інноваційного розвитку територій між собою, їх ресурсна незабезпеченість; – відсутність упорядкування території України через її кластеризацію за інноваційним розвитком.

Джерело: складено автором

друге місце (між В'єтнамом та Грузією) серед 26 країн з рівнем доходу нижче середнього. Водночас за даними показника сприятливості політичного середовища Україна посіла 110 місце, за екологічною сталістю – 120, проте за рівнем створення нових знань і нематеріальних активів – 17. У 2018 р. вона посідала 43 місце за ГП, у 2017 р. – 50. Слід зазначити, що у 2019 р. до найбільш інноваційних країн належали Швейцарія, США, Нідерланди та Велика Британія [10].

Отже, впевнено можна говорити про те, що вже існує усталений попит на інноваційну продукцію, технології, стартапи, проте, на нашу думку, у нас ще не сформовано повноцінної національної інноваційної екосистеми як адаптивного, ефективного, мережевого середовища для перетворення знань на реалізовані, комерціалізовані інноваційні продукти держави.

Висновки. Отже, на нашу думку, головним обмежувачим чинником інноваційного розвитку України є неефективне використання її національного багатства, адже саме його компоненти (наявні внутрішні

резерви держави) як пріоритет для розвитку інновацій необхідно задіяти до цього процесу задля його інтенсифікації. Також потрібно реінвестувати ренту від експлуатації невідновних природних ресурсів, знижувати енергоємність національної економіки шляхом використання альтернативних джерел енергії. Без сумніву, ефективне примноження та раціональне нагромадження національного багатства спричинить вихід України на вектор сталого розвитку, а темпи й пропорції відтворення його елементів свідчатимуть про прогресивні інноваційні зміни в структурі економіки України, що приведе до каталізації еколого-економічного й соціально-інституційного піднесення всіх регіонів країни та забезпечить довгострокову підтримку високого рівня економічної безпеки держави загалом, тому подальшим напрямом наших досліджень буде системно-синергетичний взаємозв'язок кластеризації національної економіки України за інноваційним розвитком та ефективністю використання наявного національного багатства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 10.05.2020).
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 5 грудня 2012 р. № 40-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 10.05.2020).
4. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки : Постанова від 28 грудня 2016 р. № 1056 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2020).
5. Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності : Наказ від 11 липня 2017 р. № 994 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17> (дата звернення: 10.05.2020).
6. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2021 роки : Постанова від 18 жовтня 2017 р. № 980 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2020).
7. Про утворення Ради з розвитку інновацій : Постанова від 25 жовтня 2017 р. № 895 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2017-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2020).
8. Про утворення Фонду розвитку інновацій : Розпорядження від 7 листопада 2018 р. № 895-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2018-%D1%80> (дата звернення: 10.05.2020).
9. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження від 10 липня 2019 р. № 526-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (дата звернення: 10.05.2020).

10. The Global Innovation Index 2019: Creating Healthy Lives – The Future of Medical Innovation. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization, 2019. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2019.pdf> (дата звернення: 10.05.2020).

References:

1. Konstytucija Ukrainy (1996). Zakon Ukrainy vid 28 chervnja 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy*. 1996. № 30. P. 141.
2. Pro priorityetni naprjamy innovacijnoji dijalnosti v Ukraini (2011). Zakon Ukrainy vid 08.09.2011 r. № 3715-VI [About priority directions of innovative activity in Ukraine] / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (accessed: 10.05.2020).
3. Pro innovacijnu dijalnistj (2012). Zakon Ukrainy vid 05.12.2012 r. № 40-IV [About innovative activity] / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed: 10.05.2020).
4. Dejaki pytannja vyznachennja serednjostrokovykh priorityetnykh naprjamiv innovatsijnoji dijalnosti zahajnodержavnogho rivnja na 2017–2021 roky (2016). Postanova vid 28 ghrudnja 2016 r. № 1056 [Some issues of determining the medium-term priority areas of innovation at the national level for 2017–2021] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF> (accessed: 10.05.2020).
5. Pro vnesennja zmin do Polozhennja pro porjadok zdijsnennja innovatsijnoji osvithnoji dijalnosti (2017) Nakaz vid 11.07.2017 r. № 994 [On amendments to the Regulations on the procedure for carrying out innovative educational activities] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17> (accessed: 10.05.2020).
6. Dejaki pytannja vyznachennja serednjostrokovykh priorityetnykh naprjamiv innovatsijnoji dijalnosti haluzevogho rivnja na 2017–2021 roky (2017). Postanova vid 18.10.2017 r. № 980 [Some issues of determining the medium-term priority areas of innovation at the industry level for 2017–2021] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF> (accessed: 10.05.2020).
7. Pro utvorennja Rady z rozvytku innovatsij (2017). Postanova vid 25.10.2017 r. № 895 [About formation of Council on development of innovations] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2017-%D0%BF> (accessed: 10.05.2020).
8. Pro utvorennja Fondu rozvytku innovatsij (2018). Rozporjadzhennja vid 07.11. 2018 r. № 895-r [About the formation of the Innovation Development Fund] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2018-%D1%80> (accessed: 10.05.2020).
9. Pro skhvalennja Stratehiji rozvytku sfery innovatsijnoji dijalnosti na period do 2030 roku (2019). Rozporjadzhennja vid 10.07.2019 r. № 526-r [On approval of the Strategy for the development of innovation for the period up to 2030] / Kabinet Ministriv Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (accessed: 10.05.2020).
10. The Global Innovation Index 2019 (2019). [Ghlobalnyj Indeks Innovacij 2019]. Creating Healthy Lives – The Future of Medical Innovation. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization, 2019. Available at: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2019.pdf> (accessed: 10.05.2020).